

Elektronikus zaklatás

1. A kutatás célja

Kutatásom célja az iskolai agresszió jelenségvilágának (bullying), valamint az agresszió gyakoriságának, megjelenési formáinak, bevonódás mértékének vizsgálata az információs és kommunikációs technológia nyújtotta környezetben, továbbá kettő esetleges kapcsolatának, összefüggéseinek feltárása.

2. Szakirodalmi háttér

A problémakörrel foglalkozó nemzetközi kutatások kivétel nélkül mind, agresszív, ellenséges, zaklató, károkozó magatartást említ, valamilyen elektronikus eszköz használatával, azonban a jelenségnek még nincs mindenki által elfogadott definíciója. Egyrésztől míg az egyes meghatározások csak az online eseteket tekintik a problématerülethez tartozónak (Ybarra és Mitchell, 2004), másoknál előbbi kiegészül a mobiltelefon (Patchin és Hinduja, 2006), illetve más digitális eszköz, zaklatáshoz való használatával (Willard, 2007; Slonje és Smith, 2007; Smith et al. 2008; Li, 2008; Besley, 2009). Másrésztől a minta kiválasztása sem egységes. Li (2008) a hetedik évfolyamot, Patchin és Hinduja (2006) 9-17 éves, Slonje és Smith (2007) 12-20 éves, Smith (2008) 11-16 éves, Ybarra (2004) 10-17 éves korosztályt vizsgálták. Harmadsorban lényeges azt is megemlíteni, hogy két definíció figyelmet szentel az elkövetés módjára is, egyéni, illetve csoportos elkövetői kört említve (Smith et al. 2008; Besley, 2009).

A kutatások eredményeiből kiderül, hogy a fiatalok átlagosan mintegy 20-40 százaléka vált már elektronikus zaklatás áldozatává. (Hinduja & Patchin, 2008; Li, 2006; Smith et al., 2008; Ybarra és Mitchell, 2004). Ybarra és Mitchell (2004) felmérése szerint az előfordulási aránya azonban jóval alacsonyabb, 6,5 százalék (Tokunaga, 2010).

Az EU Kids Online (2010) kutatási jelentéséből kiderül, hogy az interneten keresztül megvalósuló zaklatásban (bullying) a 9-16 éves magyar internetező gyerekeknek az uniós átlaggal megegyező arányban volt részük az elmúlt egy év során. 100 megkérdezettből 6 tapasztalt ilyet. A vizsgált időszakban a szülők száz esetből azonban mindössze négyben értesültek a gyereküket ért online zaklatásról, az Unió országaival való összehasonlításban ez az arány Magyarországon a legkisebb.

Egy másik felmérés eredménye szerint zaklató, agresszív e-mailek 14 százalékuk kapott már, illetve felzaklató csetelésben 17 százalékuknak volt része. Egyelőre viszonylag alacsony, 8% azok aránya (pontosabban azoké, akik tudnak is erről), akiről olyan képet közöltek a hálón, amelyhez ő nem járult hozzá. Minden ötödik adta már ki magát más valakinek elektronikus levelezés vagy MSN-ezés közben, illetve küldött valakinek durva levelet vagy üzenetet (WIP, 2007).

Összefoglalva a fentieket, elmondható, hogy hazánkban is jelen van a zaklatás elektronikus formája, azonban a jellemző helyszínről, megjelenési formákról, nemek, iskola típus szerinti bevonódásról, a fiatalok problémával kapcsolatos viszonyulásáról még nincs elegendő információnk.

3. A kutatás kérdései

1. A mi viszonyaink között milyen arányt képviselnek az elektronikus zaklatásban érintett tanulók?
2. A zaklatás és megjelenési formája jellegzetességet mutat-e iskolatípus szerint?
3. A zaklatásban való érintettség jellegzetességet mutat-e a nemek tekintetében?
4. Nő-e a zaklatásban való érintettség az online eltöltött idő növekedésével?
5. Az elkövetők között a gyakorlott, vagy profi nethasználói profittal (1. melléklet) rendelkezők száma magasabb-e?
6. A zaklatásban való érintettség függ-e a szülői mediáció mértékétől?
7. Megjelenik-e az offline zaklatás időben és térben való kibővülése a mobiltelefonok és az internet használata által?

4. A kutatás metodikai háttere

Célom az volt, hogy a lehető legtöbb irányból megismerjem a kutatásom tárgyát, ezért egyaránt alkalmaztam a kvalitatív és a kvantitatív kutatási stratégia módszereit. A szakirodalmi háttér megismerése után előkutatást végeztem, amelyben egyrésztől tanulóktól próbáltam eseteket gyűjteni, másrészt az ezek alapján felállított megjelenési formákat ellenőriztem. Harmadik lépésben is két úton folytattam a kutatást, kérdőíves felmérés és fókuszcsoporthoz interjú módszerét alkalmazva.

A minta a kutatás részeinek megfelelően két nagy csoportra oszlik. A négy fókuszcsoporthoz interjúkon négy iskolából (1 szakiskolai, 2 gimnáziumi, 1 általános iskolai csoport) összesen 57 diák (7. és 11. oszt.) vett részt.

A minta másik csoportja (kérdőíves vizsgálat) szintén középiskolai és általános iskolai tanulókból állt (n: 245; 7. és 11. oszt.). Mintavételi eljárás hozzáférés alapú, a módszer pedig csoportos lekérdezéssel történő saját készítésű, online kérdőíves vizsgálat. A kérdések az elmúlt év történéseire vonatkoztak.

A kapott adatok feldolgozása SPSS 17.0 statisztikai programcsomag segítségével történt. A minta eloszlását százalékszámítással, gyakorisági és keresztábrázolat segítségével, a változók kapcsolatának feltárását Khi négyzet próba alkalmazásával vizsgáltam. A Khi négyzet próba alapján a kapott adatok között akkor tekintettem szignifikánsnak az összefüggéseket, ha a $p < 0,05$ volt.

A kutatás eredményeit a csoportos interjúk és a kérdőíves kikérdezés eredményeinek párhuzamba állításával szeretném bemutatni.

5. Eredmények

5.1. Gyakoriság - nem

A kérdőíves vizsgálat eredményeinek feldolgozásának kezdetén a gyakoriságot vizsgáltam nemek szerint (1. táblázat). A megkérdezettek közel 10 százalékát zaklatták legalább egyszer, de több mint 40 százaléka tapasztalta ugyanez többször az elmúlt egy évben. Az áldozattá válás gyakorisága szignifikánsan magasabb a lányok körében.

Az elkövetők száma lényegesen alacsonyabb, a nemek aránya azonban kiegyenlített. Az elkövetők 6,6 százaléka bántja mindig ugyanazt az áldozatot.

Az áldozatok többsége (83,4%) nem beszél senkinek az átélt zaklatásról. Akik szóltak róla valakinek, azok 38,5%-a barátjának, közel tizenöt százalékuk osztálytársnak, vagy szülőnek, és tízből egy, fiatal testvérének mondta el. A „beavatott” személyek az esetek 96%-ban segítettek az áldozatnak.

1. Táblázat. Gyakoriság érintettségi csoportok szerint

áldozat gyakoriság		soha	egyszer	többször	összes	
nem	fiú	fő	40	5	8	53
		%	75,5	9,4	15,1	100
	lány	fő	36	9	44	89
		%	40,4	10,1	49,4 ^a	100
összes		fő	76	14	52	142
		%	53,5	9,9	36,6	100

a: khi négyzet: 18,328; $p < 0,000$ szignifikánsan több a lány.

elkövető gyakoriság		soha	egyszer	többször	összes	
nem	fiú	fő	47	1	5	53
		%	88,7	1,9	9,4	100
	lány	fő	77	2	10	89
		%	86,5	2,2	11,2	100
összes		fő	124	3	15	142
		%	87,3	2,1	10,6	100

A következőkben három tiszta típusú érintettségi csoportot különítettem el (2. táblázat), amelynek során a gyakoriságot nemek és iskolatípus szerint is megvizsgáltam. A kapott eredmények alapján, a lányok nagyobb arányban érintettek a tiszta típusú áldozatok és a tiszta típusú zaklatók között, míg a zaklató-áldozatok között szignifikánsan^a magasabb a fiúk aránya. Az iskolatípusok tekintetében az általános iskolában szignifikánsan^b gyakrabban válnak áldozattá és zaklató-áldozattá.

2. táblázat. Tiszta típusú érintettségi csoportok

(többször; igen)	tiszta típusú e-áldozat		tiszta típusú e-zaklató		tiszta típusú e-zaklató-áldozat	
	fő	%	fő	%	fő	%
1. Nem						
Fiú n53	2	3,7	-	-	5	9,4 ^a
Lány n89	36	40,4	2	2,2	7	7,9
Összesen n142	38	26,7	2	1,4	12	8,4
2. Iskolatípus						
Általános iskola n51	10	19,6 ^b	-	-	8	15,6
Szakiskola n26	6	23	1	3,8	3	11,5
Szakközépiskola n26	9	34,6	-	-	-	-
Gimnázium n39	13	33,3	1	2,6	1	2,6

a: khi négyzet=38,059; $p < 0,000$

b: khi négyzet=18,406; $p < 0,02$

5.2. Megjelenési formák

Áttekintve az egyes agresszióformákat (20. ábra), a kortársak között az abbahagyott híváskíséret és a vakhívás a leggyakoribb zaklatási forma: „Nem foglalkoztam vele egy ideig. Majd felvettem, elküldtem finoman melegebb éghajlatra. Folytatta, ismételten hívogatott. Fenyegtettem. Mikor már fenyegtettem, akkor már kapcsolt. Így lett vége.” (lány, szakiskola). Ellenben nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, amit az egyik fiú fogalmazott meg, miszerint a hívások mögött nem feltétlenül zaklatási szándék húzódik meg: „Az szerintem általános, hogy valakinek tetszik a másik, ezért hívogatja, viszont nincs annyi vér a pucájában, hogy megvárja, amíg felveszi a másik.”

A virtuális térben a pletyka a következő „kedvelt” zaklatási forma, tizből két fiatal érintett ebben. Tíz diák közül egyről készítettek már számára kellemetlen, vagy kínos helyzetben készített fényképet, videót, és közel 7 százalékukról ez a fotó, vagy felvétel fel is került az internetre: „Volt egy buli, benyitott a klotyóba lefotózta és felrakta facebookra.”

A megkérdezettek közel 14 százalékuknak használták már fel fényképét: „Van egy olyan oldal, hogy excsajok.hu, és ott olyan csajok vannak, akik otthagyták a barátjukat. A barátnőmet is felrakta a volt barátja, írt a szerkesztőnek, de nem vették le a képét.” (lány, szakiskola).

3. táblázat. A bántalmazás típusai az áldozat szemszögéből.

Aldozat gyakoriság (%) (többször; igen)	Fiú n53	Lány n89	ált. isk. n51	szakisk. n26	szakközép n26	gimn. n39
abbahagyott híváskíséret	11,3	40,4 ^a	25,5	26,9	38,5	30,8
vakhívás	14,6	39,3 ^b	25,5	23,1	26,9	38,5
bántó, sértő sms	1,9	7,9	5,9	11,5	-	5,1
bántó, sértő üzenet e-mailben	3,8	7,9	9,8	15,4 ^c	-	-
bántó, sértő üzenet chaten	3,8	13,5	17,6	11,5	-	5,1
fenyegető sms	3,8	4,5	2	11	3,8	2,6
fenyegető üzenet e-mailen	7,5	3,4	7,8	11,5	-	-
fenyegető üzenet chaten	5,7	6,7	11,8	7,7	-	2,6
kirekesztették online csoportból nevével visszaéltek	3,8	1,1	2	7,7	-	-
pletyka terjesztése	5,7	11,2	11,8	11,5	3,8	7,7
személyes adat közreadása	3,8	19,1 ^c	23,5	11	7,7	5,1
személyes adat közreadása	5,7	4,5	5,9	15,4	-	-
kínos kép készítése	1,9	10,1	7,8	7,7	3,8	7,7
kínos képek megosztása	5,7	6,7	9,8	7,7	3,8	2,6
fotó engedély nélküli megosztása	3,8	13,5	9,8	7,7	7,7	12,8
online követés	3,8	7,9	9,8	7,7	3,8	2,6
durva e-mail	3,8	6,7	7,8	11,5	-	2,6
durva chat	9,4	10,1	15,7	7,7	-	10,3
levéltovábbítás	7,5	7,9	11,8	15,4	-	2,6

a: khi négyzet= 13532; p<0,000

b: khi négyzet= 12686; p<0,000

c: khi négyzet= 6733; p<0,009

A legkevésbé gyakori zaklatási forma az áldozat szemszögéből nézve a fenyegető üzenetek és kirekesztés online csoportból

Az érintett iskolákban a bántalmazás többféle formája, típusa jelen van. Az iskolatípusok és a megjelenési formák összevetéséből kiderült, hogy az e-áldozatok aránya az általános iskolában és a szakiskolában a legmagasabb, a legalacsonyabb előfordulás a szakközépiskolában tapasztalható. Szignifikáns különbséget csak

vakhívásnál találtam, a szakiskolások gimnáziumi társaiknál nagyobb gyakorisággal válnak áldozattá ebben a kategóriában.

Az elkövetők száma alacsony, a nemek aránya kiegyenlített. Kivétel ez alól a sértő szöveges üzenetek és a kirekesztés, amelyek esetében a fiúk száma magasabb a mintában. Továbbá különbség van még az online követés esetében, ez utóbbinál a lányok magasabb aránya jellemző: *„Sokan úgy fogják fel, hogyha összejön valaki valakivel, nem tetszik nekik és elkezdik zaklatni a többiek. Egy ismerősöm, négyen-ötven voltak barátnők. Elszakadt tőlük, összejött 1 sráccal. A másik három-négy lány megjegyzéseket tesznek rá, interneten, facebookon meg ilyen helyeken...”* (lány, szakiskola).

4. táblázat. A bántalmazás típusai az elkövetők szemszögéből

Elkövetés gyakorisága (%) (többször, igen)	fiú	lány	ált.isk.	szakisk.	szakközép	gimn.
	n53	n89	n51	n26	n26	n39
abbahagyott híváskísérlet	7,5	7,9	7,8	19,2	-	5,1
vakhívás	7,5	9	11,8	19,2	-	2,6
bántó, sértő sms	1,9	1,1	-	3,8	-	2,6
bántó, sértő üzenet e-mailben	1,9	1,1	2	3,8	-	-
bántó, sértő üzenet chaten	5,6	1,9	7,8	-	-	5,1
fenyegető sms	5,7	1,1	5,9	3,8	-	-
fenyegető üzenet e-mailen	-	1,1	2	-	-	-
fenyegető üzenet chaten	-	3,4	5,9	-	-	-
kirekesztés online csoportból	5,7	1,1	3,9	3,8	-	2,6
névvel visszaélés	1,9	3,4	5,9	3,8	-	-
pletyka terjesztése	3	3	5,9	7,7	-	2,6
személyes adat közreadása	3	2	3,9	11,5	-	-
kínos kép készítése	1	1	3,9	-	-	-
kínos képek megosztása	3,8	2,2	3,9	7,7	-	-
fotó engedély nélküli megosztása	2	1	5,9	3,8	-	-
online követés	2	8	3,9	3,8	-	-

Az elkövetői körben is az abbahagyott híváskísérlet és a vakhívás a leggyakoribb. Azonkívül a diákok 3 %-a ismerte el, hogy megosztott már másokról készült kínos képet, videót. Ez utóbbi kategória a fókuszcsoportos interjúban is előkerült, az egyik szakiskolás fiú tolmácsolásában: *„Olyan is volt, bántottuk-felraktuk... Megvertük, megrugdostuk, egy osztálytársam felvette, de én nem kértem, hogy jöjjön oda, se azt, hogy vegye fel. ... Akkor kezdett divatba jönni a youtube, és felrakta... De én nem tudtam, hogy felveszi, meg hogy felteszi. Én csak megvertem.”*

A kapott adatok alapján, az elkövetőket tekintve nincs szignifikáns különbség a nemek és az iskola típusok között, továbbá a legtöbb elkövető az általános és szakiskolai tanulók közül kerül ki. A gimnáziumban alacsonyabb arányban érintettek a fiatalok. A szakközépiskolában az áldozat szerepet felvállalták a tanulók, az elkövetők azonban nem a szakközépiskolából kerülnek ki. A gimnáziumi interjúk, tanulói tapasztalatok alapján, egyértelműen jelen van az iskolájukban az elkövetők köre. A harmadik személyről való képkészítés, illetve annak megosztása, valamint a harmadik személyről készült fénykép megosztása megjelenési formákat említették. A szakközépiskolában nem kaptam engedélyt interjúkészítéshez, ennek következtében

nem bizonyítható, hogy ebben az esetben az elkövető tényleges hiányáról, vagy a szerep fel nem vállalásáról beszélhetünk-e inkább.

5.3. Az internethasználat és a diákok közötti e-zaklatás kapcsolata

Az érintettségi csoportok és a nethasználói profil eredményei szerint (5. táblázat) a zaklatásban nem érintett fiatalok között kevesebb a profi (31,6%), mint az e- zaklatói (56,6%) és e- áldozati körben (53,3%).

Az online eltöltött időt tanulmányozva, a nem érintett és a zaklató csoport nagyobb számban internetezik négy, illetve öt óránál többet, az e- áldozatok száma azonban a legkevesebb (15,1% és 17%) mindkét kategóriában. Mindhárom csoportra jellemző, hogy többségük egy óránál többet, de három óránál kevesebbet internetezők közül közé tartoznak.

A saját eszközzel való ellátottságot tekintve valamennyi tiszta érintettségi csoport megközelítőleg megegyező arányban birtokol csak általa használt eszközt. Kivétel ez alól a mobiltelefon, amivel a zaklatók közül kikerült fiatalok 73,3%-a rendelkezik, ezzel szemben az áldozatok és a nem érintett csoportba tartozók 94,3%-a, valamint 97,4%-a használ saját telefont.

Az internetezés helyszínének és a zaklatásnak kapcsolatát tanulmányozva kiderül, hogy mindhárom csoportra a saját szobában való internetezés jellemző, ami a minta életkori adatait tekintve nem meglepő. Amit mégis továbbgondolásra érdemes, hogy az elkövetői kör véleménye alapján, rájuk jellemző leginkább a közös szoba, illetve az iskola kiemelt helyszíneként való megjelenése. Ez kapcsolatban lehet a többi csoporthoz képest, alacsonyabb arányú saját eszközzel való ellátottsággal (anyagi helyzet, szocioökonómiai státusz), offline környezeti hatásokkal (offline minta) egyaránt. Természetesen ez csak feltételezés, hiszen jelen kutatás nem vizsgálta a mintában szereplő fiatalok offline környezetének sajátosságait, jellemzőit.

Az internet használatának tanulásával kapcsolatban jól látható, hogy mindhárom tiszta típusú érintettségi csoport többségére az autodidakta tanulási mód jellemző. A zaklatásban nem érintett fiataloknál egyértelműen az egyedül tanulás (69,7%) a vezető kategória. Az áldozatoknál ez 50,9%, emellett húsz százalék fölötti gyakorisággal a tanár, testvér és barát érdemel említést. Az elkövetőknél is magas az önindíttatású használat (66,7%), de a tanulás során ebben a csoportban a legmagasabb arányú a pedagógus említése (40,6%), továbbá közel harminc százalékuk nyilatkozott úgy, hogy a barátok és a testvérek is komoly szerepet töltenek be a netezéssel kapcsolatos ismereteik megszerzésében.

5. táblázat. Az internethasználat és az elektronikus zaklatás kapcsolata

internethasználat %	Online áldozat N53					Online zaklató N15					Nem érintett N76										
Netprofil	kezdő	átlagos	Gyakorlott		profi	kezdő	átlagos	gyakorlott		profi	kezdő	átlagos	gyakorlott		profi						
Online eltöltött idő	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5						
	-	22,6	20,8		56,6	-	20	26,7		53,3	2,6	31,6	34,2		31,6						
	11,3	30,2	26,4	15,1	17	13,3	13,3	26,7	20	26,7	5,3	30,3	27,6	13,2	23,7						
Saját eszköz	mobil		webkamera		internet	mobil		web kamera		internet	mobil		web kamera		internet						
	94,3		58,5		88,7	75		50		83,3	97,4		59,2		85,5						
Internetezés helyszíne	Otthon saját szoba		Otthon közös szoba		iskola	Otthon saját szoba		Otthon közös szoba		iskola	Otthon saját szoba		Otthon közös szoba		iskola	barátnál					
	81,1		32,1		54,7	73,3		46,7		73,3	78,9		21,1		43,4	14,5					
Kitől tanulta	Tanár	szülő	felöltt	barát	testvér	Gyere	egyedü	Tanár	szülő	felöltt	Barát	testvér	Gyere	egyedü	Tanár	szülő	felöltt	barát	testvér	Gyere	egyedü
	28,3	13,2	9,4	23,1	28,3	9,4	50,9	40,6	20	20	26,7	33,3	20	66,7	15,8	11,8	1,3	9,2	15,8	3,9	69,7

5.4. Szülői mediáció

Az áldozatok többsége, 45,3%-a gyakran, illetve nagyon gyakran beszélget szüleivel az internet tartalmáról. Az online zaklató-áldozatokat ritkábban figyelmeztetik a túlzott internethasználattal kapcsolatban (44,7% soha). Internetmegvonásban, internetbüntetésben a megkérdezettek egy harmada részesült már. A szülő mediációt vizsgálva, a válaszokból az derül ki, nincs szignifikáns különbség a tiszta típusú érintettségű csoportok között.

6. táblázat Szülői mediáció és az elektronikus zaklatás

Szülői mediáció %	Online áldozat n53					Online zaklató n15					Nem érintett n76				
	Nagyon gyakran	gyakran	néha	soha		Nagyon gyakran	gyakran	néha	soha		Nagyon gyakran	gyakran	néha	soha	
Szülővel együtt netezik	3,8	9,4	50,9	35,8		13,3	6,7	40	40		1,3	5,3	59,2	26	
Szülővel beszél a tartalomról	11,3	34	35,8	18,9		13,3	26,7	26,7	33,3		3,9	23,7	34,2	38,2	
Szülő szerint túl sokat netezik	11,3	13,2	45,3	30,2		20	6,7	40	33,3		11,8	7,9	35,5	44,7	
Egyedül internetezik	83	11,3	1,9	3,8		60	20	6,7	13,3		69,7	19,7	3,9	6,6	
Internetbüntetés	13,2	11,3	11,3	64,2		13,3	13,3	13,3	60		2,6	3,9	30,3	63,2	

5.5. Offline-, és e- zaklatás

Bár a minta mérete nem ideális, de megvizsgáltam az offline és elektronikus zaklatásban érintettek kapcsolatát is. Az e-áldozatok 17,3 százaléka hagyományos zaklatás áldozata is, tízből ketten offline zaklatás elkövetői. A megkérdezettek közül tízből közel három e-zaklatóként érintett fiatal, saját véleménye szerint többször volt már hagyományos zaklatás áldozata. A hagyományos zaklatásban elkövetőként résztvevők, az elektronikus zaklatás során szignifikánsan gyakrabban szintén elkövetőként érintettek (40%; 24. táblázat).

Az offline áldozatok és e-zaklatók csoportjába tartozók 6,6%-a gyakorlott, 20%-a profi, az offline és online világban is zaklatóként magukat felvállalók között 26,6% a gyakorlott, továbbá szintén 20% a profi internetező. Kezdő nem található sem az egyszeri, sem a több alkalommal e-zaklatást elkövetők között.

7. táblázat. Offline-, és e- zaklatás kapcsolata

Érintettség (többször, igen)	E- áldozat n52		E- zaklató n15	
	fő	%	fő	%
Offline áldozat	9	17,3	4	26,6
Offline zaklató	11	21,1	6	40*

*: khi négyzet=18847; p<0,04

6. Összefoglalás

Kutatásommal egy hazánkban kevésbé ismert területet szerettem volna több irányból megismerni. A jelenség létezését a fiatalok nem vitatják, úgy vélik, az e-zaklatás „természetes”, „megszüntethetetlen” velejárója a virtuális világnak. Saját bevallásuk szerint több mint ötven százalékukat soha nem bántották, és közel kilencven százalékuk soha nem zaklatta társait elektronikus eszköz felhasználásával.

A kis minta miatt az eredmények nem általánosíthatóak, de adalékul szolgálhatnak további vizsgálatokhoz, amelyek hozzájárulhatnak a problémakör alaposabb megismeréséhez, valamint a kezelésének, megelőzésének módjaihoz is.

7. Melléklet

Nethasználoi profil (Kósa – László, 2009)

8. Irodalom

Beran T. és Li Q. (2005): Cyberharassment: a study of a new method for an old behavior, *Educational Computing Research*, Vol. 32(3) 265-277.

Galács Anna (2007. szerk.) ITHAKA Kht, h.n., (2010. november 8.) URL: <http://www.ithaka.hu/LetolthetoA> magyar társadalom és az internet. World Internet Project (WIP) 2007 gyorsjelentés

Kósa Éva és László Miklós (2010): Internet hatása a gyermekekre és fiatalokra Nemzetközi Konferencián elhangzott előadás, 2010. szeptember 21-22., URL: http://www.budapestedu.hu/data/cms103449/KE_LM_SIP2010_V6_final_2.pdf

Li Q. (2007): New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools, *Computers in Human Behavior*, Vol. 23. 1777–1791.

Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., Olafsson, K. (2010): *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Initial Findings*. LSE, London: EU Kids Online. (2010. október 20.)

URL: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Home.aspx>

Sameer Hinduja és Justin W. Patchin (2007): Offline Consequences of Online Victimization: School Violence and Delinquency, *Journal of School Violence*, Vol. 6(3), 89.-111.

- Slonje R. és Smith P. K. (2008): Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 2008, 49, 147–154
- Tokunaga R. S. (2010): Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization, *Computers in Human Behavior*, Vol. 26. 277–287.
- Willard, N. E. (2007): The Authority and Responsibility of School Officials in Responding to Cyberbullying, *Journal of Adolescent Health*, Vol. 41. S64–S65.
- Ybarra M. L. és Mitchell K. J. (2004): Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Vol. 45(7) pp 1308–1316.